

Válasz

Dr. Zsóka Ágnes opponensi véleményére

Hálásan köszönöm Dr. Zsóka Ágnes professzor asszonynak a messzemenő precizitással elkészített bírálatát. Külön köszönöm azokat a megjegyzéseket, amelyek továbbgondolásával fejleszthető a kutatás.

A javaslataira vonatkozó válaszaimat az alábbiakban fogalmazom meg:

(1) Köszönöm és elfogadom a disszertáció **szerkezetére és stílusára vonatkozó** megjegyzéseit.

A fejezetek logikai felépítésénél és tartalmi kibontásánál törekedtem az átláthatóságra, az érthetőségre. Egyetértek azzal, hogy az egyes fejezetek jelenlegi üzenetével nem teljeskörű a téma kifejtése. A makrogazdasági mutatók esetében valóban egyre több adat áll a kutatók rendelkezésére, így a társadalmi egyenlőtlenséggel korrigált Emberi Fejlettségi Index (IHDI) számomra is érdekes további kutatómunka alapja lehet, észrevételét erre vonatkozóan köszönöm. A dolgozatban a terjedelemre való tekintettel kellett szűkítenem a szekunder adatok elemzését.

Valóban pontosabb és célszerűbb megfogalmazásnak fogadom el, hogy a primer kutatásban elemzett vállalati méretkategóriák esetében „a vállalat magasabb méretkategóriába esik” kifejezést használjam a jövőben.

Köszönöm értékes megjegyzéseit az általam készített összefoglaló, értelmező táblázatokra vonatkozóan.

(2) A **hivatkozások** pontosságára tett javaslataival egyetértek, sajnálom, hogy ilyen jellegű hiba csúszott a végleges dolgozatba. A jövőben további kiemelt figyelmet fordítok rá.

(3) A feldolgozott **szakirodalommal** kapcsolatban tett észrevételeit köszönöm és elfogadom. Köszönöm azonkívül azt a két további forrásmunkát, ami felhívja a figyelmet arra vonatkozóan, hogy az *élettel való elégedettség* és a *boldogság* között érdemes pontosabb lehatárolást tenni, valamint éppen az általam vizsgált esetben – a jövedelem és az élettel való elégedettség, illetve a jövedelem és a boldogság kapcsolatában – eltérő összefüggés mutatható ki. Az élettel való elégedettségnél inkább az anyagi gazdagság befolyása dominál, míg a boldogságnak sokkal kevesebb a jövedelemtől függő hatása.

(4) A **kutatási kérdések és módszertan** esetében tett megjegyzéséhez kapcsolódóan a következő választ kívánom adni: a téma kutatásának kezdeti fázisa indokolta a számos és szerteágazó, helyenként messze túlmutató kérdések megfogalmazását. A vizsgálandó témát láthatóan erős problémaérzékenység jellemzi, köszönöm, hogy Ön is további kutatási kérdéssel segíti a téma előrehaladását. Nagyon jó kérdésként vetődik fel, hogy mekkora szerepet játszik a magyarok elvándorlásában az, milyen mértékű az országon belüli, vagy akár a vállalaton/szervezeten belüli jövedelemegyenlőtlenség.

A klaszteranalízis eredményét a dolgozat 22. táblázata tartalmazza, amely szekunder adatok feldolgozásával készült.

A 45. táblázat eredményeit a kérdőív nyílt kérdéseire építettem (mint például a 11. ill. a 20. kérdés).

(5) Köszönöm javaslatait az általam megfogalmazott **hipotézisekkel** kapcsolatban.

H1 hipotézis - A nagyarányú bérkülönbségek tisztázása valóban pontosításra szorul, ugyanakkor nagyon nehéz pontos számadatot, konkrét értéket megállapítani ez esetben. A gondolat mögött a szélsőségesen nagy bérkülönbségekre utaltam, amit úgy vélem nem lehet figyelmen kívül hagyni. Abból az indíttatásból gondoltam, hogy a vállalati szakemberek a bérkülönbségeket alul fogják becsülni, mivel a topjövedelemre irányuló NAV adatok minden évben rendelkezésre állnak, ennek ellenére kevés körben ismertek. Másodszorban pedig azért, mert Magyarországon a béreket nagy titok övezi, nehéz belelátni a vállalatok bérpolitikájába, és úgy vélem több esetben nem érvényesül az *egyenlő munkáért egyenlő bér* elve. A hipotézis harmadik részében a fogalmazásmód nem volt a legmegfelelőbb. Valójában a hipotézis felállításánál a változás mértékére nem volt szándékos utalás (hogy egyenes arányú, progresszíven vagy degresszíven változó a növekedés), és mivel konkrét arányszámot nem tudtuk kimutatni, így egyetérték azzal, hogy az „arányosan” szót hagyjuk ki a tézisből.

H2 hipotézis - A korábbi szekunder ismeretekre (pl. magyarok által kedvelt munkavállalási célországok átlagjövedelmei) alapozva állítottam fel hipotézisemet a 4-5-szörös különbség tekintetében. A 2,5-szeres arány szabad kutatói választás volt. Úgy vélekedtem ugyanis, hogy ha Magyarországon egy ilyen mértékű béremelkedés menne végbe, biztosan sokan máshogyan állnának a külföldre vándorlás kérdéséhez. A jövedelmek és jövedelemarányok direkten történő megkérdezése valóban nem volt a kérdőívben, hiszen a bérek vizsgálata amúgy is kockázatos kutatói feladat. A fizetés kérdése egy meglehetősen kényes téma, így a kérdőívemben egy óvatos álláspontot követtem, a kitöltőknek kategóriákba kellett besorolni a havi jövedelmeiket, és ebből statisztikai módszerekkel alátámasztva vontam le következtetéseimet.

H3 hipotézis – Erre a hipotézisre (ill. tézisére) vonatkozóan tett megjegyzésével nem értek egyet, hiszen a kérdőív 10. és 11. kérdése pont arra irányult, hogy Magyarországon mennyire érezték magukat boldognak a megkérdezettek, és miért. A kérdőívben több nyílt kérdés is szolgálta azt a célt, hogy a válaszadók ki tudják fejteni véleményüket, válaszaikat megindokolják.

Köszönöm a 33. ábrához, valamint a 35. és a 36. táblázathoz fűzött gondolatait. A következő kereszttábla (1. táblázat) választ ad arra a kérdésre, hogy a magyarországi anyagi helyzetből (nem forintértéken kifejezve) külföldön milyen anyagi helyzetbe kerültek a megkérdezettek. Az átlóban láthatók azok a válaszadók, akik a külföldi helyzetüket ugyanolyannak ítélték, mint a magyarországit.

Magyarország	Külföld						Összesen
	Szegény	Átlagon aluli	Átlagos	Jómódú	Gazdag	Nagyon gazdag	
Szegény	2 1,9%	3 2,9%	55 52,4%	42 40,0%	2 1,9%	1 1,0%	105 100,0%
Átlagon aluli	0 0,0%	3 1,3%	98 43,9%	113 50,7%	8 3,6%	1 0,4%	223 100,0%
Átlagos	0 0,0%	11 1,9%	230 38,7%	335 56,4%	16 2,7%	2 0,3%	594 100,0%
Jómódú	1 0,9%	1 0,9%	21 18,1%	78 67,2%	15 12,9%	0 0,0%	116 100,0%
Gazdag	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 25,0%	3 75,0%	0 0,0%	4 100,0%
Nagyon gazdag	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	3 0,3%	18 1,7%	404 38,8%	569 54,6%	44 4,2%	4 0,4%	1042 100,0%

1. táblázat Az anyagi helyzet megítélése Magyarországon és külföldön
Forrás: saját kutatás, 2017 (N=1042)

Megállapítható, hogy akik Magyarországon *szegénynek* vallották magukat, ők külföldön általában *átlagosnak* ítélték helyzetüket. Akik itthon *átlagon aluliként* jellemezték önmagukat, külföldön általában *jómódú* kategóriába sorolták magukat. Az „*átlagosok*”, pedig *jómódúak* lettek. A Cramer mutató (Cramer mutató=0,169; p=0,000) arra ad választ, hogy a két változó között laza kapcsolat figyelhető meg.

A következő táblázatot (2. táblázat), azért gondoltam az előbbi kereszttáblához rendelni, mert jól prezentálja, hogy az emberek mennyire szubjektíven ítélik meg például anyagi helyzetüket.

Ugyanazt a havi nettó bérjövödelmet a különböző válaszadók teljesen eltérő módon ítélték meg. Például 50-100 ezer forint havi nettó bérjövödelemmel volt, aki magát *szegénynek*, más *átlagon alulinak* vagy éppen *átlagosnak* jelölte. Mindez azt is jól alátámasztja, hogy a disszertációban bemutatott 32. táblázatnak van inkább létjogosultsága, ami pénzben kifejezett értéken tesz összehasonlítást a magyar és a külföldi helyzetre vonatkozóan.

Magyarország	50 ezer forint alatt	50-100 ezer forint között	100-200 ezer forint között	200-500 ezer forint között	500 ezer és 1 millió között	1 millió forint felett	Összesen
Szegény	8 7,6%	73 69,5%	22 21,0%	2 1,9%	0 0,0%	0 0,0%	105 100,0%
Átlagon aluli	16 7,2%	148 66,4%	59 26,5%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	223 100,0%
Átlagos	18 3,0%	190 32,0%	323 54,4%	62 10,4%	1 0,2%	0 0,0%	594 100,0%
Jómódú	9 7,8%	16 13,8%	49 42,2%	33 28,4%	7 6,0%	2 1,7%	116 100,0%
Gazdag	0 0,0%	1 25,0%	1 25,0%	1 25,0%	1 25,0%	0 0,0%	4 100,0%
Nagyon gazdag	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	51 4,9%	428 41,1%	454 43,6%	98 9,4%	9 0,9%	2 0,2%	1042 100,0%

2. táblázat Anyagi helyzet megítélése Magyarországon
Forrás: saját kutatás, 2017 (N=1042)

	1-6 hónap	7-12 hónap	1-2 év	3-5 év	6-9 év	10 évnél több	Összesen
19-30 év	30 7,7%	32 8,2%	93 23,8%	167 42,8%	68 17,4%	0 0,0%	390 100,0%
31-40 év	18 4,3%	10 2,4%	31 7,4%	139 33,2%	221 52,7%	0 0,0%	419 100,0%
41-50 év	4 2,4%	4 2,4%	18 10,7%	44 26,0%	97 57,4%	2 1,2%	169 100,0%
51-60 év	0 0,0%	1 2,3%	5 11,4%	15 34,1%	23 52,3%	0 0,0%	44 100,0%
60 év felett	0 0,0%	0 0,0%	1 7,1%	1 7,1%	10 71,4%	2 14,3%	14 100,0%
Összesen	52	47	148	366	419	4	1036

3. táblázat Az életkor és a külföldön töltött idő közötti összefüggés keresztátlája
Forrás: saját kutatás, 2017 (N=1042)

A 3. táblázatból és a Cramer mutatóból megállapítható (Cramer mutató=0,243; p=0,000), hogy laza kapcsolat jellemzi az életkor és külföldi tartózkodás közötti kapcsolatot. Ez azt jelenti, hogy nem meghatározó az életkor arra vonatkozóan, hogy az érintett mennyi ideje tartózkodik külföldön. Nem volt célszerű a béreket hozzárendelni az adatsorhoz, ugyanis az átlagbérekkel történő számolás és a magas szórás további torzításhoz vezetne.

A következő keresztábra (4. táblázat) az itthoni és a külföldi boldogságérzetet állítja szembe egymással.

Magyarország	Külföld										Összesen
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2 3,0%	0 0,0%	1 1,5%	0 0,0%	3 4,5%	6 9,0%	5 7,5%	12 17,9%	10 14,9%	28 41,8%	67 100,1%
2	0 0,0%	2 3,6%	0 0,0%	1 1,8%	6 10,7%	2 3,6%	4 7,1%	22 39,3%	14 25,0%	5 8,9%	56 100,0%
3	1 0,9%	1 0,9%	1 0,9%	3 2,7%	8 7,2%	10 9,0%	14 12,6%	42 37,8%	18 16,2%	13 11,7%	111 99,9%
4	0 0,0%	1 1,0%	2 1,9%	2 1,9%	5 4,9%	10 9,7%	14 13,6%	33 32,0%	20 19,4%	16 15,5%	103 100,0%
5	2 0,9%	2 0,9%	3 1,3%	4 1,7%	40 17,5%	11 4,8%	37 16,2%	67 29,3%	35 15,3%	28 12,2%	229 100,0%
6	1 0,8%	3 2,4%	3 2,4%	7 5,5%	6 4,7%	15 11,8%	21 16,5%	41 32,3%	22 17,3%	8 6,3%	127 100,0%
7	0 0,0%	0 0,0%	8 5,7%	12 8,5%	14 9,9%	13 9,2%	30 21,3%	23 16,3%	28 19,9%	13 9,2%	141 100,0%
8	1 0,9%	4 3,4%	5 4,3%	7 6,0%	22 19,0%	14 12,1%	12 10,3%	32 27,6%	11 9,5%	8 6,9%	116 100,0%
9	0 0,0%	0 0,0%	3 7,0%	3 7,0%	4 9,3%	4 9,3%	9 20,9%	4 9,3%	12 27,9%	4 9,3%	43 100,0%
10	4 10,3%	2 5,1%	1 2,6%	0 0,0%	6 15,4%	3 7,7%	4 10,3%	7 17,9%	4 10,3%	8 20,5%	39 100,0%
Összesen	11 1,1%	15 1,5%	27 2,6%	39 3,8%	114 11,0%	88 8,5%	150 14,5%	283 27,4%	174 16,9%	131 12,7%	1032 100,0%

4. táblázat A boldogság megítélése a megkérdezettek körében

Forrás: saját kutatás, 2017 (N=1042)

A legtöbb kategóriában lényegében a külföldi boldogságérzet egy adott helyre (8. kategóriába) "koncentrálódik". Az eredmény azt jelzi: ha nagyon jó volt itthon, nem tud olyan jó lenni kint és fordítva, ha nagyon rossz volt itthon, csak jobb külföldön.

Összegzőképpen elmondhatom, hogy az elviselhető jövedelemegyenlőtlenség természetes határát illetően csak egy aspektusból (a munkavállalási célú migrációval közelítve) sikerült némileg közelebb kerülni a fő kutatási kérdés megválaszolásához. Nagyon nehéz általánosságban konkrét számadattal szolgálni, úgy vélem a kapott eredményeink a jelenlegi EU-s környezetben, és a jelenlegi magyar viszonyokat figyelembe véve állják meg a helyüket. Az átlagos ötszörös havi bérkülönbség a magyar emberek jelentős részénél „elmozdulást” jelent, ha a lehetőség adott, és az egyéni preferenciák alapján úgy döntenek a magyarok külföldre vándorolni. Az Európai Unióban a munkaerő szabad áramlása megteremti az alapfeltételt a külföldre költözéshez. Ebben a zónában bár sokszínűek a nemzetek, ennek ellenére nagyon hasonlóak az értékek, ebből adódóan „könnyű” a külföldre vándorlás. Feltételezem, hogy ha az egyén anyagilag nincs rossz helyzetben Magyarországon, akkor más megközelítésből célszerű körbejárni a kérdést. Ebben a szituációban érdemes kiemelni azt a 78 megkérdezett választ, akik Magyarországon és külföldön is jó módúnak jellemezték magukat.

Talán naivitás volt részünkről, hogy egy általános mérőszámot, ill. értéket vártunk. További kutatások segítségével lehet majd megválaszolni, hogy létezik-e egy ténylegesen kifejezhető, objektív szám. Büszke vagyok azonban arra, hogy a kutatási térkép segítségével sikerült egy megfelelő elemzési keretet meghatározni, és egy-egy részterületén eddig nem feltárt, konkrét válaszokat találni.

Végezetül engedje meg, hogy köszönetet mondjak lelkiismeretes munkájáért, magas színvonalú szakmai tanácsaiért, amelyek a jövőben a kutatásaim előnyére válnak.

Keszthely, 2018. július 5.

Nagy Zita Barbara